

هنجاریابی مجدد پرسشنامه سنجش کارآمدی خانواده با استفاده از نظریه پرسش - پاسخ

جعفر هوشیاری*
حسن تقیان**
محمد مهدی صفورایی پاریزی***

چکیده

پژوهش حاضر با هدف هنجاریابی مجدد پرسشنامه کارآمدی خانواده (S.FEQI) انجام شد. جامعه آماری پژوهش دانشجویان متأهل کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه‌ها و طلاب متأهل سطح دو و سه حوزه‌های علمیه شهر قم بود که تعداد ۳۹۱ نفر از آنان به صورت نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شد. داده‌ها با استفاده از نظریه کلاسیک اندازه‌گیری و نظریه پرسش-پاسخ و توسط نرم‌افزارهای SPSS، MULTILOG و R تجزیه و تحلیل شد. نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر نشان داد که قدرت تمییز و میزان آگاهی ۱۹ پرسش به اندازه کافی نیست، گزینه‌هایی که نشان‌دهنده کارآیی «بسیار کم» و «کم» هستند، نمی‌توانند پاسخ‌گویان را از هم تفکیک کنند، از این‌رو می‌توان این دو گزینه را با هم ترکیب و پرسشنامه را اصلاح کرد. در نهایت پرسشنامه کارآیی خانواده با شصت پرسش می‌تواند سه مؤلفه بینشی، حقوقی و اخلاقی را به ترتیب با ۲۰، ۱۴ و ۲۶ پرسش اندازه‌گیری کند.

واژه‌های کلیدی: خانواده، کارآمدی، هنجاریابی، دانشجویان، طلاب

---

* دانشجوی دکتری قرآن و روانشناسی و عضو گروه علوم تربیتی موسسه آموزش عالی بنت‌الهدی
Email: mahdeh1359@yahoo.com
** دانشجوی دکتری دانشکده روان‌شناسی دانشگاه تهران و عضو هیئت علمی جامعه‌المصطفی العالمیه
Email: Taghian@ut.ac.ir

*** دانشیار روانشناسی تربیتی و عضو هیئت علمی جامعه‌المصطفی العالمیه
تاریخ دریافت: ۹۴/۵/۱۳ تاریخ تأیید: ۹۴/۱۲/۲۰

مقدمه

صاحب‌نظران تعریف‌های فراوانی از خانواده مطرح کرده‌اند که هر کدام به بعدی از ابعاد خانواده نظر دارد. می‌توان خانواده را با توجه به ویژگی‌های اساسی آن چنین تعریف کرد: «خانواده از عمومی‌ترین سازمان‌های اجتماعی است که براساس ازدواج بین یک مرد و یک زن شکل می‌گیرد، در آن مناسبات خونی یا اسنادیافته (پذیرش فرزند) به چشم می‌خورد، معمولاً دارای نوعی اشتراک مکانی است و کارکردهای گوناگونی را بر عهده دارد» (سالاری فر، ۱۳۸۵، ص ۱۳).

خانواده همچون آینه‌ای، عناصر اصلی جامعه را دربردارد و به عنوان مهم‌ترین نظام در جوامع بشری، منظومه‌ای مناسب برای تأمین تمام نیازهای اعضا و بستر مناسبی برای پرورش نسلی سالم، کارآمد، معتقد به ارزش‌ها و زمینه‌ساز تأمین نیازهای اساسی بشر است. در سال‌های اخیر، نظام خانواده به علت تحولات فرهنگی، اجتماعی، صنعتی، علمی و ارزشی با مشکلات و چالش‌های متعددی روبه‌رو شده است. تزلزل بسیاری از سنت‌ها، اخلاقیات، آداب و باورهایی که عامل تقویت، استحکام و تعادل خانواده بوده، به صورت جدی، کارآمدی خانواده را تهدید کرده است، درحالی‌که می‌توان گفت تحقق جامعه سالم و کارآمد در پرتو خانواده سالم و کارآمد امکان‌پذیر است (عامری و همکاران، ۱۳۸۲).

خانواده کارآمد، خانواده‌ای است که با پایبندی اعضای آن به اعتقادات دینی و رعایت حقوق و اخلاق اسلامی زمینه کشف و پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌های آنان را در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری فراهم کند (صفورایی پاریزی، ۱۳۸۸، ص ۱۰). کارایی خانواده در تحقق وظایفش، شاخص مناسبی برای سنجش کارایی افراد جامعه می‌باشد. سلامت جامعه‌ای که در آن خانواده‌های دچار اختلال عملکرد، رو به افزایش هستند، در معرض تهدید است؛ زیرا اختلال در کارایی خانواده مشکلاتی را در منظومه آن ایجاد می‌کند و در صورت تشدید مشکلات، خانواده را به سمت فروپاشی سوق می‌دهد. افزایش نرخ طلاق در جوامع مختلف طی دهه‌های اخیر حکایت از کارایی مختل خانواده‌ها دارد (نوابی‌نژاد، ۱۳۷۸). در گزارش سازمان ثبت احوال کل کشور جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۱) آمده است: نسبت آمار ازدواج و طلاق در ایران در سال ۱۳۸۳: ۹/۸٪، ۱۳۸۵: ۸/۳٪، ۱۳۸۷: ۸٪، ۱۳۸۹: ۶/۵٪ و ۱۳۹۱: ۵/۵٪ و در نه ماه

اول سال ۱۳۹۲: ۵/۴٪ بوده است که همین نسبت در فرانسه ۵۳/۲٪، روسیه ۵۲/۶٪، آلمان ۴۸/۸٪، کانادا ۴۶/۳٪، استرالیا ۴۱/۲٪، ژاپن ۳۵/۸٪، چین ۲۱/۲٪، ترکیه و اردن ۲۰/۳٪ می‌باشد.

«نابسامانی و مشکلات خانواده در ابعاد مختلف، قابل انکار نیست. امروزه نهاد خانواده در معرض تهدیدها و بحران‌های جدی قرار دارد که رشد آمار طلاق و کاهش آمار ازدواج، تنها یکی از نشانه‌های هشداردهنده این امر است» (دردشتی، ۱۳۹۱؛ به نقل هوشیاری، ۱۳۹۳، ص ۸) و اگر چاره‌اندیشی نشود، خانواده در ایران به همان سرنوشتی دچار خواهد شد که کانون خانواده در غرب در گرداب آن فرو رفته است (صفورایی پاریزی، ۱۳۸۸، ص ۹).

همان‌طور که اعضای خانواده به‌طور فزاینده‌ای به سمت جهان بزرگ‌تر اجتماعی در خارج از خانه حرکت می‌کند، شیوه‌های مدیریت خانواده در شکل و منبع اثر نیز در حال تغییر است که خود، کارآمدی خانواده را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و مسائل جدیدی را در خانواده ایجاد می‌کند (بندورا، ۲۰۱۱). بنابراین، ساخت و هنجاریابی پرسشنامه-های جدید سنجش کارآمدی خانواده، زمینه تعالی و رشد خانواده و کارآمدی آن را فراهم خواهد کرد.

پژوهش‌هایی که در زمینه خانواده و ساخت آزمون سنجش آن، در خارج از ایران و در قالب مدل‌های معروفی مانند مدل ساختی سالوادور مینوچین^۱، مدل مک‌مستر^۲، مدل چندمختصاتی^۳ السون (۱۹۸۶) و راسل و اسپرانکل (۱۹۷۹) و مدل بیورز^۴ انجام شده، علاوه بر بی‌توجهی به جنبه‌های دینی خانواده در اغلب آنها، بیشتر به سنجش رضایت زناشویی و یا رضامندی خانوادگی پرداخته شده است. همچنین، اغلب آزمون‌هایی که توسط محققان ایرانی ساخته شده است، براساس منابع دینی نبوده و از هنجاریابی مجدد و بومی‌سازی آزمون‌های خارجی بوده است. تنها در موردی، جعفر جدیری (۱۳۸۷) آزمون رضامندی زناشویی را براساس منابع اسلامی تهیه کرده است که آن هم فقط رضایت زناشویی را می‌سنجد (صفورایی پاریزی، ۱۳۸۸، ص ۱۱۴-۱۲۴). این

---

1. Salvador Minuchin
2. Mc Master
3. Circumplex model
4. Beavers

مطالعه قصد دارد پرسشنامه سنجش کارآمدی خانواده که توسط صفوریایی پاریزی (۱۳۸۸) براساس منابع اسلامی برای سنجش کارآمدی خانواده طراحی و هنجاریابی شده است را با استفاده از نظریه پرسش - پاسخ هنجاریابی مجدد کند.

نظریه پرسش - پاسخ^۱

نظریه پرسش - پاسخ، ترکیبی از شیوه‌های مدل‌بندی برای تحلیل داده‌ها در سطح سؤال، با هدف اندازه‌گیری تغییرات بین فردی است. این مجموعه روش‌ها اطلاعات سودمندی در سطح سؤال تولید می‌کند که نسبت به نظریه کلاسیک اندازه‌گیری^۲ از مزایای مهمی برخوردار است (امبرستون^۳، ۱۹۹۶؛ همبلتون و سوامیناتان^۴، ۱۹۸۵؛ لورد^۵، ۱۹۸۰؛ واینر، دورانز و فلاگر^۶، ۱۹۹۰). این نظریه می‌تواند برای بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی یک مقیاس و سؤالات آن استفاده شود. در صورتی که این نظریه به درستی به کار رود، می‌تواند به ابزارهای روا^۷، پایا^۸ و دقیق بیانجامد. در نظریه پرسش - پاسخ، منحنی مشخصه سؤال به صورت یک تابع لوجستیک^۹ تعریف می‌شود که رابطه بین پاسخ فرد را با سطح سازه مورد اندازه‌گیری مدل‌بندی می‌کند. برای بررسی سؤالاتی که پاسخ‌های آنها بیش از دو سطح دارند، مدل‌های فراوانی وجود دارد (مسترز^{۱۰}، ۱۹۸۲؛ سامجیما^{۱۱}، ۱۹۶۹؛ سامجیما، ۱۹۹۷). مدل‌های مذکور براساس پارامترهای آنها با هم تفاوت دارند، اما همه مدل‌ها شامل یک پارامتر مکان و یک پارامتر شیب هستند (تیسن^{۱۲} و استنبرگ^{۱۳}، ۱۹۸۶). یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مدل‌های پرسش - پاسخ این است که پایایی، به صورت یک تابع پیوسته روی مقادیر صفت مکنون (θ) مورد

1. Item Response Theory
2. Classical Test Theory
3. Embretson
4. Hambleton & Swaminathan
5. Lord
6. Wainer, Dorans & Flaugher
7. Valid
8. Reliable
9. Logistic
10. Masters
11. Samejima
12. Thissen
13. Steinberg

اندازه‌گیری تعریف می‌شود. این منحنی تابعی از پارامترهای سؤال است و می‌تواند در سطح سؤال، چندین سؤال و حتی یک مقیاس تعریف شود. به‌کارگیری این نظریه مستلزم برقراری چند مفروضه است. یک مفروضه مهم، تک‌بعدی^۱ بودن است. برای بررسی این مفروضه می‌توان از تحلیل عاملی اکتشافی، مقادیر ویژه و نمودار اسکری^۲ استفاده کرد (کتل^۳، ۱۹۶۶؛ کتل، ۱۹۷۸؛ لوهلین^۴، ۱۹۸۷). افزون بر این، برازش یک تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول نیز می‌تواند برای بررسی این مفروضه استفاده شود. مفروضه دوم استقلال موضعی^۵ است. معمولاً وقتی تک‌بعدی بودن برقرار است، استقلال موضعی نیز برقرار می‌باشد؛ با این حال، وجود کوواریانس بین سؤالات در ماتریس باقیمانده‌ها در یک تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول، می‌تواند استقلال موضعی را نشان دهد.

در بررسی سؤالات با پاسخ‌های چندگزینه‌ای، مدل پاسخ اسمی برای سؤالاتی که پاسخ‌های آنها دارای ترتیب خاصی نیستند، مناسب است. در صورتی که پاسخ سؤالات به صورت رتبه‌ای باشد، مدل‌های GPCM^۶ و GRM^۷ مناسب است. انتخاب بین دو مدل مذکور معمولاً به نتایج مشابهی منجر می‌شود، هرچند نتایج تفاوت‌های کمی با هم دارند (دو تویت^۸، ۲۰۰۳).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی و جامعه آماری آن عبارت بود از دانشجویان مرد و زن متأهل مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه‌ها و طلاب سطح دو (پایه‌های هفتم تا نهم - هم‌تراز با مقطع کارشناسی) و سطح سه (پایه دهم به همراه پایان‌نامه - هم‌تراز با کارشناسی ارشد) حوزه‌های علمیه شهر قم که در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ - مشغول به تحصیل بودند. با روش نمونه‌گیری در دسترس ۱۸۶ دانشجو و ۲۰۵ طلبه

1. Unidimensionality
2. Scree plot
3. Cattell
4. Loehlin
5. local Independence
6. generalized partial credit model
7. graded response model
8. Du Toit

انتخاب، و داده‌ها با نرم‌افزارهای SPSS و MULTILOG تجزیه و تحلیل شدند.

ابزار اندازه‌گیری

برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه کارآمدی خانواده استفاده شد. این پرسشنامه ۷۹ سؤالی توسط صفورایی پاریزی^۱ (۱۳۸۸) براساس دیدگاه اسلام تهیه و اعتباریابی شده است. بنابر گزارش صفورایی (۱۳۸۸) ضریب همسانی درونی براساس آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه (۰/۸۹)، شاخص بینشی (۰/۸۵)، شاخص اخلاقی (۰/۸۹) و شاخص حقوقی (۰/۷۶) می‌باشد. همچنین، اعتبار پرسشنامه از راه دونیمه‌سازی براساس ضریب اسپیرمن براون (۰/۸۳) و براساس ضریب دونیمه‌سازی گاتمن (۰/۸۳) به دست آمده است. این پرسشنامه دارای سه شاخص بینشی، اخلاقی و حقوقی است که هر کدام از شاخص‌های سه‌گانه دارای مؤلفه‌هایی هستند که مجموعاً ده مؤلفه را تشکیل می‌دهند. این مؤلفه‌ها عبارتند از: (۱) ازدواج و رضایت جنسی، (۲) خوش‌بینی و رضایت‌مندی، (۳) نقش‌ها و مرزها، (۴) مدیریت مالی، (۵) فرزند و فرزندپروری، (۶) واقع‌بینی و اعتماد متقابل، (۷) تعهد و مسئولیت‌پذیری، (۸) کنترل رفتار، (۹) جهت‌گیری مذهبی و (۱۰) صمیمیت، همدلی و همفکری. نویسنده مؤلفه‌های مذکور را در سه شاخص بینشی (با ۲۴ سؤال)، حقوقی (با ۲۰ سؤال) و اخلاقی (با ۳۵ سؤال) خلاصه کرده است. شیوه پاسخگویی به سؤالات به روش لیکرت چهار درجه‌ای از «بسیار کم» تا «بسیار زیاد» است. نمره‌ای که آزمودنی در این پرسشنامه کسب می‌کند، حداقل ۷۹ و حداکثر ۳۱۶ است (صفورایی پاریزی، ۱۳۸۸).

یافته‌ها

اطلاعات جمعیت‌شناختی نمونه

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی آزمودنی‌ها (N= ۳۹۱)

1. S.FEQI (Safurayi, Family Efficiency Questioner based on Islamic View).

جنسیت		محل تحصیل		مقطع تحصیلی		توزیع سنی				
						کمر از ۲۵ سال	بین ۲۵ تا ۳۴ سال	بین ۳۵ تا ۳۹ سال	۴۰ سال و بیشتر	کل
زن	مرد	حوزه علمیه	دانشگاه	لیسانس و سطح ۲	فوق لیسانس و سطح ۳	نفر ۶۰ (٪۱۵/۳)	نفر ۲۳۲ (٪۵۹/۴)	نفر ۶۲ (٪۱۵/۹)	۳۷ نفر (٪۹/۵)	۳۹۱ نفر (٪۱۰۰)
۱۸۸ (٪۴۸)	۲۰۳ (٪۵۲)	۲۰۵ نفر (٪۵۲/۴)	۱۸۶ نفر (٪۴۷/۶)	۲۸۴ نفر (٪۷۲/۶)	۱۰۷ نفر (٪۲۷/۴)					

بر اساس نتایج تحقیق که در جدول ۱ آمده است؛ ۶۰ نفر (٪۱۵/۳) از پاسخگویان کمتر از ۲۵ سال سن داشته‌اند، ۲۳۲ نفر (٪۵۹/۴) بین ۲۵ تا ۳۴ سال، ۶۲ نفر (٪۱۵/۹) بین ۳۵ تا ۳۹ سال و ۳۷ نفر (٪۹/۵) ۴۰ سال و بالاتر بودند. میانگین سنی آزمودنی‌ها ۳۰/۵۲ سال با انحراف معیار ۵/۷۹ است. برحسب مقطع تحصیلی پاسخگویان، ۲۸۴ نفر (٪۷۲/۶) کارشناسی و سطح دو حوزه و ۱۰۷ نفر (٪۲۷/۴) کارشناسی ارشد و سطح سه حوزه بودند. ۱۸۶ نفر (٪۴۷/۶) آزمودنی‌ها در مراکز دانشگاهی و ۲۰۵ نفر (٪۵۲/۴) در مراکز حوزوی در حال تحصیل بودند. به لحاظ جنسیت (٪۵۲) پاسخگویان را مردان و (٪۴۸) را زنان تشکیل داده‌اند.

شاخص‌های کلاسیک

نتایج بررسی همگنی درونی کل پرسشنامه و مؤلفه‌های آن نشان داد که آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۹۸ و مؤلفه‌های آن به ترتیب برای شاخص بینشی، ۰/۸۷؛ برای شاخص حقوقی ۰/۷۷ و برای شاخص اخلاقی ۰/۹۰ است. بنابراین، می‌توان گفت که از نظر همگنی درونی کل پرسشنامه از وضعیت مناسب و شاخص‌ها از وضعیت نسبتاً مناسبی برخوردار است.

شاخص‌های دشواری و تمییز پرسش‌ها

جدول ۲ شاخص‌های توصیفی و کلاسیک سؤالات آزمون (میانگین، همبستگی اصلاح شده بین سؤال و نمره کل آزمون، ضریب دشواری و ضریب تمییز) را نشان می‌دهد. نتایج نشان داد که همبستگی بین سؤال و نمره کل در دامنه‌ای بین ۰/۰۱ تا ۰/۶۱ قرار دارد. این دامنه از همبستگی پایین تا بالا را شامل می‌شود. شاخص دشواری سؤالات در دامنه بین ۰/۶۹ تا ۰/۹۵ قرار دارد. ضریب تشخیص نیز برای سؤالات بین ۰/۰۲ تا ۰/۳۱ است که این مقادیر در دامنه کم تا متوسط هستند.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی و کلاسیک سؤالات آزمون

شماره سؤال	میانگین سؤال	دشواری سؤال	ضریب تشخیص	همبستگی سؤال-کل اصلاح شده	شماره سؤال	میانگین سؤال	دشواری سؤال	ضریب تشخیص	همبستگی سؤال-کل اصلاح شده	شماره سؤال	میانگین سؤال	دشواری سؤال	ضریب تشخیص	همبستگی سؤال-کل اصلاح شده
۱	۳/۴	۰/۸۴	۰/۲۳	۰/۴۸	۲۸	۳/۳	۰/۸۳	۰/۲۵	۰/۵۴	۵۵	۳/۵	۰/۸۸	۰/۲۰	۰/۴۰
۲	۳/۷	۰/۹۰	۰/۱۹	۰/۵۲	۲۹	۳/۵	۰/۸۶	۰/۱۴	۰/۳۵	۵۶	۳/۶	۰/۸۷	۰/۱۹	۰/۳۵
۳	۳/۴	۰/۸۴	۰/۲۳	۰/۴۹	۳۰	۳/۷	۰/۹۲	۰/۱۵	۰/۴۱	۵۷	۳/۴	۰/۸۴	۰/۲۲	۰/۵۰
۴	۳/۵	۰/۸۷	۰/۲۲	۰/۵۳	۳۱	۳/۴	۰/۸۶	۰/۲۳	۰/۵۲	۵۸	۳/۷	۰/۹۲	۰/۱۳	۰/۴۰
۵	۳/۴	۰/۸۵	۰/۱۸	۰/۴۲	۳۲	۳/۴	۰/۸۴	۰/۲۴	۰/۵۱	۵۹	۳/۲	۰/۷۸	۰/۲۴	۰/۴۲
۶	۳/۵	۰/۸۵	۰/۲۶	۰/۵۵	۳۳	۳/۶	۰/۸۷	۰/۲۲	۰/۵۵	۶۰	۳/۱	۰/۷۹	۰/۲۲	۰/۴۴
۷	۳/۷	۰/۹۱	۰/۱۶	۰/۵۰	۳۴	۳/۵	۰/۸۶	۰/۲۰	۰/۴۵	۶۱	۳/۱	۰/۷۸	۰/۲۳	۰/۴۳
۸	۲/۸	۰/۶۹	۰/۱۸	۰/۳۲	۳۵	۳/۳	۰/۸۱	۰/۱۷	۰/۳۵	۶۲	۳/۵	۰/۸۷	۰/۲۵	۰/۶۱
۹	۳/۶	۰/۸۹	۰/۱۹	۰/۵۰	۳۶	۳/۷	۰/۹۱	۰/۱۶	۰/۴۴	۶۳	۳/۴	۰/۸۶	۰/۱۴	۰/۲۵
۱۰	۳/۸	۰/۹۵	۰/۰۸	۰/۳۸	۳۷	۳/۵	۰/۸۸	۰/۱۶	۰/۳۶	۶۴	۳/۳	۰/۸۱	۰/۲۲	۰/۴۷
۱۱	۳/۵	۰/۸۷	۰/۲۰	۰/۴۶	۳۸	۳/۵	۰/۸۵	۰/۲۶	۰/۵۸	۶۵	۳/۰	۰/۷۴	۰/۲۸	۰/۴۳
۱۲	۳/۵	۰/۸۷	۰/۲۲	۰/۵۴	۳۹	۳/۵	۰/۸۵	۰/۲۱	۰/۴۴	۶۶	۳/۲	۰/۸۱	۰/۱۷	۰/۴۰
۱۳	۳/۳	۰/۸۱	۰/۱۸	۰/۲۷	۴۰	۳/۲	۰/۷۹	۰/۲۴	۰/۴۴	۶۷	۳/۲	۰/۸۰	۰/۲۴	۰/۴۳
۱۴	۳/۶	۰/۸۹	۰/۱۹	۰/۵۰	۴۱	۳/۵	۰/۸۷	۰/۱۹	۰/۴۴	۶۸	۳/۵	۰/۸۷	۰/۲۴	۰/۵۴
۱۵	۳/۱	۰/۷۸	۰/۰۷	۰/۱۳	۴۲	۳/۴	۰/۸۶	۰/۲۱	۰/۴۲	۶۹	۳/۴	۰/۸۳	۰/۳۱	۰/۵۸
۱۶	۳/۲	۰/۸۰	۰/۱۷	۰/۴۰	۴۳	۳/۰	۰/۷۶	۰/۰۲	۰/۰۱	۷۰	۳/۴	۰/۸۵	۰/۱۷	۰/۳۳
۱۷	۳/۵	۰/۸۹	۰/۱۷	۰/۴۲	۴۴	۳/۴	۰/۸۳	۰/۲۹	۰/۵۹	۷۱	۳/۱	۰/۷۷	۰/۲۳	۰/۴۲
۱۸	۳/۵	۰/۸۷	۰/۲۲	۰/۶۰	۴۵	۳/۳	۰/۸۳	۰/۲۲	۰/۴۶	۷۲	۳/۴	۰/۸۵	۰/۲۱	۰/۴۷
۱۹	۳/۲	۰/۸۱	۰/۲۸	۰/۵۶	۴۶	۳/۱	۰/۷۶	۰/۲۵	۰/۴۱	۷۳	۳/۴	۰/۸۴	۰/۲۰	۰/۳۹
۲۰	۳/۷	۰/۹۰	۰/۱۴	۰/۳۴	۴۷	۳/۱	۰/۷۸	۰/۲۳	۰/۴۵	۷۴	۳/۶	۰/۸۷	۰/۲۱	۰/۴۶
۲۱	۳/۴	۰/۸۳	۰/۲۵	۰/۵۲	۴۸	۳/۱	۰/۷۹	۰/۱۷	۰/۳۳	۷۵	۳/۴	۰/۸۵	۰/۲۱	۰/۴۰
۲۲	۳/۷	۰/۹۱	۰/۱۷	۰/۴۸	۴۹	۳/۶	۰/۸۷	۰/۲۱	۰/۴۴	۷۶	۳/۴	۰/۸۵	۰/۲۴	۰/۴۲
۲۳	۳/۶	۰/۹۰	۰/۱۵	۰/۲۹	۵۰	۳/۴	۰/۸۴	۰/۱۷	۰/۲۹	۷۷	۳/۷	۰/۹۱	۰/۱۲	۰/۳۷
۲۴	۳/۲	۰/۸۰	۰/۱۶	۰/۱۹	۵۱	۳/۱	۰/۷۹	۰/۰۴	۰/۰۲	۷۸	۳/۵	۰/۸۵	۰/۲۰	۰/۴۳
۲۵	۳/۶	۰/۸۸	۰/۲۱	۰/۴۵	۵۲	۳/۳	۰/۸۲	۰/۲۴	۰/۵۷	۷۹	۳/۵	۰/۸۷	۰/۱۹	۰/۴۰
۲۶	۳/۴	۰/۸۷	۰/۲۲	۰/۵۳	۵۳	۳/۳	۰/۸۴	۰/۲۲	۰/۴۷					
۲۷	۳/۵	۰/۸۴	۰/۲۷	۰/۶۰	۵۴	۳/۷	۰/۹۱	۰/۱۷	۰/۵۲					

شاخص‌های نظریه پرسش - پاسخ

بررسی مفروضه‌های مدل

به کارگیری نظریه پرسش - پاسخ مستلزم برقراری برخی مفروضات است. یک مفروضه مهم برای مدل‌های پرسش - پاسخ تک‌بعدی پارامتریک^۱ این است که سازه

1. Parametric

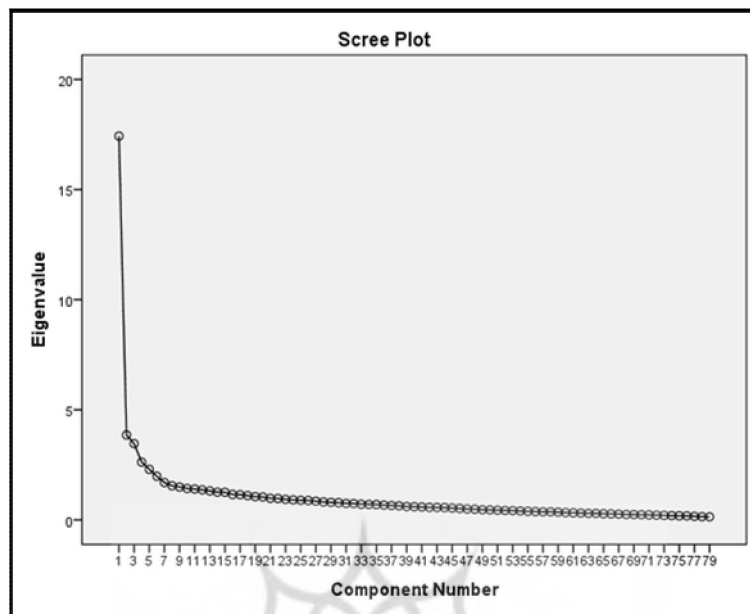

مورد اندازه‌گیری به‌واقع تک‌بعدی باشد؛ به عبارت دیگر، کوواریانس بین سؤالات باید با یک بعد تبیین شود. برای بررسی و تبیین این مفروضه، می‌توان با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی، اولین مقدار ویژه و بار عاملی سؤالات بر اولین عامل را بررسی کرد (کتل، ۱۹۶۶ و لوهلین، ۱۹۸۷). دومین مفروضه در مدل‌های پرسش - پاسخ این است که سؤالات دارای استقلال موضعی باشند. این مفروضه با مفروضه تک‌بعدی بودن در ارتباط است و به این معناست که با حذف اثر سازه زیربنایی سؤالات، کوواریانس سیستماتیک دیگری بین سؤالات وجود ندارد. وقتی که مفروضه تک‌بعدی بودن برقرار است، استقلال موضعی نیز حاصل می‌شود؛ از این حیث، دو مفهوم با هم معادلند (فلسفی‌نژاد، ۱۳۸۹).

برای بررسی مفروضه تک‌بعدی بودن از تحلیل عاملی اکتشافی برای داده‌های رتبه‌ای با استفاده از ماتریس همبستگی پلی‌کوریک^۱ استفاده شد. نتایج نشان داد که یک ارزش ویژه غالب (۱۲/۴) نسبت به سایر ارزش‌های ویژه ۳/۹، ۳/۵ و... وجود دارد (نمودار ۱)؛ بنابراین، می‌توان فرض تک‌بعدی بودن را پذیرفت.

برای اطمینان بیشتر یک تحلیل عاملی تأییدی با یک عامل نهفته انجام گرفت، در صورتی که تحلیل عاملی تأیید نیز وجود یک عامل نهفته را تأیید کند، می‌توان با اطمینان گفت که فرض تک‌بعدی بودن برقرار است. نتایج تحلیل عاملی تأییدی نیز نشان داد که داده‌ها با مدل تک‌عاملی برازش خوبی دارد.

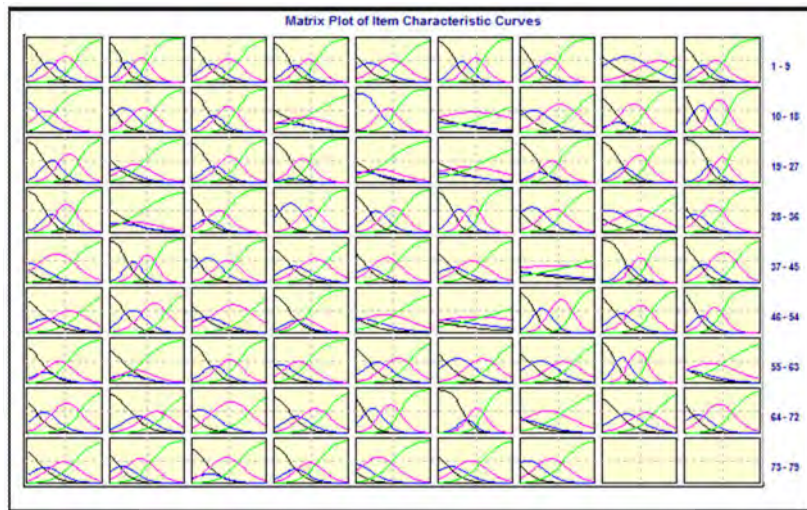
$\chi^2=2294/83$, $df=2849$, $p=0/000$, $RSMEA=0/015$, $NFI=0/92$, $NNFI=1/0$, $CFI=1/0$, $GFI=1/0$

نمودار ۱. نمودار مقادیر ویژه به منظور بررسی تک‌بعدی بودن داده‌ها

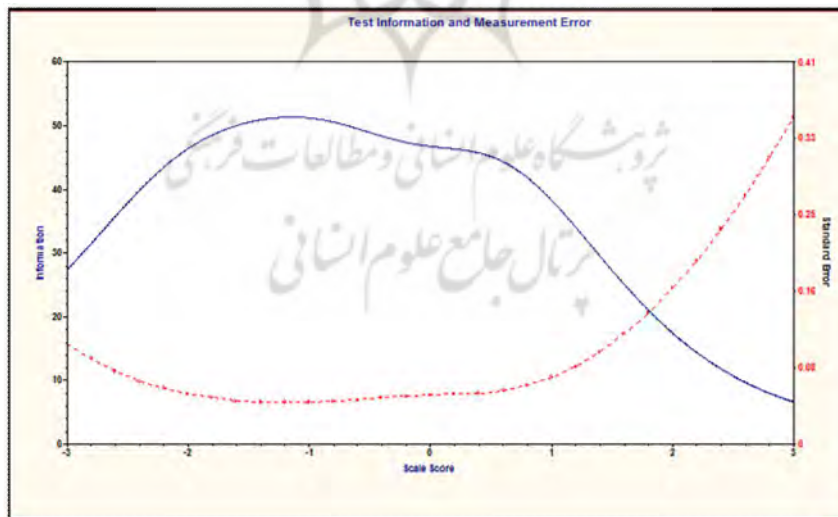
مدرج کردن و برآورد اولیه پارامترهای سؤالات

برای برآورد پارامترهای آستانه و شیب، از دو مدل مدرج تعدیل شده و دو پارامتری استفاده شد. در مدل اول فرض می‌شود که همه سؤالات شیب برابر دارند و در مدل دوم فرض می‌شود که شیب هر سؤال با سؤالات دیگر متفاوت است. برای بررسی تفاوت بین دو مدل از منهای دو برابر لگاریتم تابع درست‌نمایی استفاده شد. نتایج نشان داد که تفاوت بین دو مدل برابر با ۵۶۵/۵۶ با درجه آزادی ۷۸ معنادار است و همچنین، پارامتر شیب سؤالات در مدل مدرج تعدیل شده با مدل برآورد ندارد. برآورد شیب سؤالات در مدل پاسخ مدرج کامل در دامنه ۰/۲۹ تا ۲/۳۶ می‌باشد. نتایج برآورد آستانه نشان داد که در بسیاری از سؤالات به ترتیب آستانه‌های بسیار کم - کم، کم - زیاد و زیاد - بسیار زیاد در سطوح پایین تا بالای صفت قرار دارد که نشان می‌دهد گزینه‌های زیاد و بسیار زیاد بیشتر از گزینه‌های بسیار کم و کم توسط پاسخگویان انتخاب شده است. آستانه زیاد - بسیار زیاد در دامنه ۰/۷۴ تا ۲/۷۰ قرار دارد که حاکی از آن است که این آستانه در سطوح متوسط تا بالاتر از متوسط صفت قرار دارد. نمودار ۲ منحنی‌های ویژه مربوط به ۷۹ سؤال را نشان می‌دهد.

نمودار ۲. منحنی‌های ویژه مربوط به ۷۹ سؤال پرسشنامه اولیه

نمودارها نشان می‌دهد که برخی از سؤالات مانند سؤال ۴۳ دارای شیب کم و برخی از سؤالات مانند سؤال ۱۸ دارای شیب زیاد است. نمودار آگاهی کل آزمون (نمودار ۳) نیز نشان داد دقت اندازه‌گیری در طول پیوستار گسترده است. آزمون، صفت مربوط به افراد با سطح صفت بالاتر از دو انحراف معیار را با دقت کمتری نسبت به سایر افراد برآورد می‌کند.

نمودار ۳. نمودار آگاهی کل آزمون برای پرسشنامه ۷۹ سؤالی

بررسی تابع آگاهی مربوط به سؤالات نشان داد که برخی از آنها دارای آگاهی بسیار کمی هستند. این سؤالات حاوی اطلاعات مفیدی به منظور برآورد سازه مورد نظر نیستند؛ بنابراین، لازم است از آزمون حذف شوند. سؤالات مذکور عبارتند از ۵، ۸، ۱۳، ۱۵، ۲۰، ۲۳، ۲۴، ۲۹، ۳۵، ۴۰، ۴۲، ۴۳، ۴۶، ۵۰، ۵۱، ۵۸، ۶۳، ۷۰ و ۷۷. به این ترتیب از شاخص بینشی، چهار سؤال، از شاخص حقوقی، شش سؤال و از شاخص اخلاقی نیز نه سؤال حذف شد.

جدول ۳ پارامترهای آستانه و شیب سؤالات را بعد از حذف ۱۹ سؤال نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود شیب همه سؤالات در حد متوسط است. همچنین، بررسی آستانه بین طبقات نیز نشان می‌دهد که برای همه سؤالات بیشتر پاسخگویان گزینه‌هایی که نشان‌دهنده کارآمدی بسیار زیاد و زیاد است، بیشتر از گزینه‌هایی که بیانگر کارآمدی کم و بسیار کم است، انتخاب کرده‌اند. در مورد برخی از سؤالات مانند سؤال‌های ۱۰ و ۱۴، هیچ‌کدام از پاسخگویان گزینه بسیار کم را انتخاب نکرده‌اند. به عبارت دیگر، می‌توان گفت گزینه‌هایی که نشان‌دهنده کارایی بسیار کم و کم است، پاسخگویان را نتوانسته از هم تفکیک کند، پس می‌توان این گزینه‌ها را از بین گزینه‌های سؤالات حذف و سؤالات را با سه گزینه «۱. کم یا بسیار کم، ۲. زیاد و ۳. بسیار زیاد» ارائه کرد.

جدول ۳. پارامترهای آستانه و شیب سؤالات را بعد از حذف سؤالات

شماره سؤال	شیب سؤال (انحراف معیار)	آستانه طبقه اول (انحراف معیار)	آستانه طبقه دوم (انحراف معیار)	آستانه طبقه سوم (انحراف معیار)	شماره سؤال	شیب سؤال (انحراف معیار)	آستانه طبقه اول (انحراف معیار)	آستانه طبقه دوم (انحراف معیار)	آستانه طبقه سوم (انحراف معیار)
۱	۱/۶۱ (۰/۲۳)	-۲/۰۴ (۰/۴۳)	-۰/۸۴ (۰/۲۰)	۰/۸۲ (۰/۱۰)	۴۱	۱/۳۴ (۰/۳۵)	-۲/۷۲ (۰/۷۲)	-۱/۶۴ (۰/۴۲)	۰/۳۰ (۰/۱۴)
۲	۱/۹۸ (۰/۳۰)	-۲/۲۲ (۰/۵۷)	-۱/۲۳ (۰/۲۶)	۰/۰۴ (۰/۱۰)	۴۴	۲/۰۳ (۰/۲۹)	-۱/۴۵ (۰/۳۱)	-۰/۷۸ (۰/۱۷)	۰/۵۸ (۰/۰۹)
۳	۱/۴۳ (۰/۲۲)	-۲/۱۶ (۰/۴۷)	-۰/۹۶ (۰/۲۶)	۰/۷۱ (۰/۱۱)	۴۵	۱/۵۷ (۰/۲۳)	-۲/۱۸ (۰/۵۷)	-۱/۰۴ (۰/۲۷)	۱/۱۳ (۰/۱۲)
۴	۱/۷۳ (۰/۲۸)	-۱/۹۵ (۰/۴۳)	-۰/۹۹ (۰/۲۴)	۰/۳۷ (۰/۱۰)	۴۷	۱/۵۲ (۰/۲۶)	-۲/۰۱ (۰/۴۶)	-۰/۵۲ (۰/۱۸)	۱/۶۲ (۰/۱۵)
۶	۱/۹۷ (۰/۴۶)	-۱/۷۷ (۰/۳۹)	-۰/۷۳ (۰/۱۷)	۰/۵۵ (۰/۰۹)	۴۸	۰/۹۹ (۰/۲۸)	-۲/۷۶ (۰/۸۲)	-۱/۲۵ (۰/۴۲)	۱/۷۹ (۰/۲۲)
۷	۱/۷۹ (۰/۲۷)	-۲/۳۱ (۰/۶۳)	-۱/۴۴ (۰/۳۲)	-۰/۰۴ (۰/۱۲)	۴۹	۱/۴۱ (۰/۲۹)	-۱/۹۴ (۰/۴۸)	-۱/۱۶ (۰/۳۱)	-۰/۲۱ (۰/۱۷)
۹	۱/۶۱ (۰/۲۶)	-۲/۲۷ (۰/۵۳)	-۱/۲۶ (۰/۳۱)	۰/۰۸ (۰/۱۲)	۵۲	۲/۰۷ (۰/۲۵)	-۱/۹۹ (۰/۴۵)	-۰/۷۶ (۰/۱۷)	۱/۱۸ (۰/۰۹)
۱۰	۱/۲۹ (۰/۲۶)	-۵/۹۶ (****)	-۲/۴۵ (۱/۹۳)	-۰/۸۳ (۰/۴۲)	۵۳	۱/۵۴ (۰/۲۴)	-۲/۲۴ (۰/۴۹)	-۱/۰۰ (۰/۲۵)	۰/۹۳ (۰/۱۱)
۱۱	۱/۴۶ (۰/۲۵)	-۲/۹۶ (۰/۸۴)	-۱/۲۴ (۰/۳۰)	۰/۵۳ (۰/۱۱)	۵۴	۲/۰۵ (۰/۲۹)	-۲/۱۷ (۰/۵۱)	-۱/۴۰ (۰/۲۹)	-۰/۰۶ (۰/۱۱)
۱۲	۱/۸۳ (۰/۲۹)	-۱/۸۵ (۰/۴۲)	-۰/۹۷ (۰/۲۳)	۰/۵۶ (۰/۰۹)	۵۵	۱/۳۷ (۰/۲۳)	-۲/۰۷ (۰/۵۵)	-۱/۳۶ (۰/۳۶)	-۰/۲۲ (۰/۱۴)
۱۴	۱/۶۷ (۰/۳۱)	-۴/۷۰ (****)	-۱/۳۰ (۰/۵۹)	۰/۱۶ (۰/۱۴)	۵۶	۱/۰۲ (۰/۲۳)	-۲/۳۳ (۰/۷۴)	-۱/۵۸ (۰/۵۱)	-۰/۴۳ (۰/۲۶)
۱۶	۱/۲۱ (۰/۲۳)	-۳/۰۲ (۰/۷۵)	-۱/۱۶ (۰/۳۱)	۱/۳۷ (۰/۱۵)	۵۷	۱/۵۴ (۰/۲۸)	-۱/۷۷ (۰/۴۲)	-۰/۸۲ (۰/۲۳)	۰/۷۳ (۰/۱۱)
۱۷	۱/۵۴ (۰/۲۴)	-۲/۲۷ (۰/۶۴)	-۱/۶۵ (۰/۴۲)	۰/۳۹ (۰/۱۱)	۵۹	۱/۳۱ (۰/۲۱)	-۲/۲۲ (۰/۵۲)	-۰/۶۶ (۰/۲۳)	۱/۳۰ (۰/۱۴)
۱۸	۲/۲۱ (۰/۳۶)	-۲/۵۳ (۰/۷۴)	-۱/۲۰ (۰/۲۴)	۰/۵۲ (۰/۰۸)	۶۰	۱/۲۱ (۰/۱۹)	-۲/۶۸ (۰/۶۴)	-۰/۵۶ (۰/۲۳)	۱/۵۰ (۰/۱۶)
۱۹	۱/۸۵ (۰/۳۳)	-۱/۷۴ (۰/۳۵)	-۰/۵۵ (۰/۱۶)	۱/۱۳ (۰/۱۰)	۶۱	۱/۱۳ (۰/۲۴)	-۲/۵۱ (۰/۵۶)	-۰/۵۳ (۰/۲۴)	۱/۳۸ (۰/۱۷)
۲۱	۱/۶۳ (۰/۲۳)	-۱/۸۲ (۰/۳۸)	-۰/۸۶ (۰/۲۱)	۰/۷۹ (۰/۱۰)	۶۲	۲/۳۰ (۰/۴۶)	-۲/۱۳ (۰/۵۳)	-۱/۹۸ (۰/۲۰)	۰/۵۲ (۰/۰۸)
۲۲	۱/۷۲ (۰/۲۹)	-۱/۸۰ (۰/۴۲)	-۱/۵۸ (۰/۳۶)	-۰/۱۵ (۰/۱۴)	۶۴	۱/۴۰ (۰/۲۱)	-۲/۸۰ (۰/۶۰)	-۱/۱۱ (۰/۲۸)	۱/۲۶ (۰/۱۴)
۲۵	۱/۶۱ (۰/۲۹)	-۱/۸۵ (۰/۴۴)	-۱/۲۵ (۰/۳۰)	۰/۰۸ (۰/۱۳)	۶۵	۱/۲۳ (۰/۲۹)	-۱/۴۷ (۰/۳۷)	-۰/۱۷ (۰/۱۸)	۱/۶۱ (۰/۱۷)
۲۶	۱/۸۰ (۰/۳۳)	-۱/۷۹ (۰/۳۹)	-۱/۰۱ (۰/۲۵)	۰/۶۱ (۰/۱۰)	۶۶	۱/۱۸ (۰/۲۵)	-۳/۶۸ (۰/۹۶)	-۱/۴۴ (۰/۳۷)	۱/۶۲ (۰/۱۸)
۲۷	۲/۳۰ (۰/۲۹)	-۱/۳۹ (۰/۲۶)	-۰/۶۵ (۰/۱۵)	۰/۵۰ (۰/۰۸)	۶۷	۱/۳۱ (۰/۲۰)	-۱/۹۲ (۰/۴۷)	-۰/۷۲ (۰/۲۴)	۱/۲۱ (۰/۱۴)
۲۸	۱/۹۱ (۰/۲۶)	-۱/۶۷ (۰/۳۷)	-۰/۷۴ (۰/۱۷)	۰/۸۶ (۰/۰۹)	۶۸	۱/۹۰ (۰/۳۱)	-۲/۵۱ (۰/۶۸)	-۱/۱۴ (۰/۲۵)	۰/۵۰ (۰/۰۹)
۳۰	۱/۶۳ (۰/۳۴)	-۲/۳۵ (۰/۷۵)	-۱/۵۸ (۰/۴۳)	-۰/۲۳ (۰/۱۶)	۶۹	۲/۱۰ (۰/۳۰)	-۱/۱۶ (۰/۲۴)	-۰/۵۸ (۰/۱۵)	۰/۶۵ (۰/۰۹)
۳۱	۱/۶۸ (۰/۲۵)	-۲/۸۲ (۰/۷۲)	-۰/۸۸ (۰/۲۲)	۰/۶۴ (۰/۱۰)	۷۱	۱/۱۷ (۰/۲۰)	-۲/۰۶ (۰/۴۸)	-۰/۴۵ (۰/۲۲)	۱/۳۰ (۰/۱۵)
۳۲	۱/۶۷ (۰/۳۳)	-۲/۱۵ (۰/۴۹)	-۰/۸۷ (۰/۲۲)	۰/۷۴ (۰/۱۰)	۷۲	۱/۳۶ (۰/۲۸)	-۲/۷۷ (۰/۷۱)	-۱/۴۸ (۰/۳۸)	۰/۸۳ (۰/۱۲)
۳۳	۲/۱۹ (۰/۳۶)	-۲/۰۲ (۰/۴۸)	-۰/۹۳ (۰/۱۹)	۰/۳۳ (۰/۰۹)	۷۳	۱/۲۰ (۰/۲۵)	-۲/۳۳ (۰/۵۸)	-۱/۰۶ (۰/۳۱)	۰/۷۳ (۰/۱۳)
۳۴	۱/۳۲ (۰/۲۴)	-۳/۲۸ (۰/۸۴)	-۱/۲۹ (۰/۳۳)	۰/۵۱ (۰/۱۲)	۷۴	۱/۳۶ (۰/۱۹)	-۲/۷۸ (۰/۷۶)	-۱/۵۸ (۰/۴۰)	-۰/۳۰ (۰/۱۳)
۳۶	۱/۶۳ (۰/۲۷)	-۲/۹۱ (۰/۸۲)	-۱/۸۲ (۰/۴۲)	۰/۰۰ (۰/۱۳)	۷۵	۱/۲۱ (۰/۲۳)	-۲/۱۴ (۰/۵۸)	-۱/۴۳ (۰/۴۰)	۰/۷۷ (۰/۱۴)
۳۷	۱/۱۲ (۰/۱۹)	-۳/۸۵ (۱/۰۴)	-۲/۱۷ (۰/۵۰)	۰/۶۴ (۰/۱۴)	۷۶	۱/۳۹ (۰/۲۴)	-۱/۹۱ (۰/۴۹)	-۰/۹۶ (۰/۲۸)	۰/۵۱ (۰/۱۲)
۳۸	۲/۱۷ (۰/۲۹)	-۱/۷۰ (۰/۳۵)	-۰/۷۶ (۰/۱۷)	۰/۶۲ (۰/۰۸)	۷۸	۱/۱۹ (۰/۲۰)	-۲/۸۲ (۰/۷۱)	-۱/۴۶ (۰/۳۷)	۰/۴۵ (۰/۱۴)
۳۹	۱/۴۹ (۰/۲۳)	-۲/۷۹ (۰/۶۹)	-۰/۹۹ (۰/۲۵)	۰/۵۴ (۰/۱۱)	۷۹	۱/۲۳ (۰/۲۵)	-۳/۵۳ (۱/۰۲)	-۱/۶۷ (۰/۴۴)	۰/۳۹ (۰/۱۴)

روایی فرم کوتاه شده

برای بررسی روایی کل پرسشنامه کوتاه شده و مؤلفه‌های آن، از همبستگی بین نمرات حاصل از کل مقیاس و مؤلفه‌ها در دو فرم اولیه و کوتاه شده استفاده شد. برای کل مقیاس، همبستگی بین دو فرم ۰/۹۹ می‌باشد؛ به عبارت دیگر، ۹۸ درصد واریانس فرم اولیه با استفاده از فرم کوتاه شده قابل تبیین است. در مورد شاخص بینشی همبستگی بین دو فرم ۰/۹۹۶ است؛ به عبارت دیگر، ۹۹/۲ درصد واریانس فرم اولیه در شاخص بینشی با استفاده از فرم کوتاه شده تبیین می‌شود. همبستگی دو فرم در ارتباط با شاخص حقوقی ۰/۹۳۶ است؛ از این رو، ۸۷/۶ درصد واریانس فرم اولیه توسط فرم کوتاه شده تبیین می‌شود. در مورد شاخص اخلاقی نیز همبستگی بین دو فرم ۰/۹۸۴ است؛ بنابراین، ۹۶/۸ درصد واریانس مربوط به شاخص اخلاقی در فرم اولیه با استفاده از فرم کوتاه شده تبیین می‌شود.

جدول ۴. درصد توافق دو فرم در طبقه‌بندی پاسخگویان به همراه ضریب توافق کاپا

ضریب توافق کاپا	درصد توافق	فرم نهایی		فرم اولیه	
		بالای میانه	زیر میانه	زیر میانه	بالای میانه
۰/۹۳۲	٪۹۶/۶	٪۱/۳	٪۴۹/۵	زیر میانه	نمره کل
		٪۴۷/۱	٪۲/۱	بالای میانه	
۰/۹۷۹	٪۹۹/۰	٪۱/۰	٪۵۲/۱	زیر میانه	شاخص بینشی
		٪۴۶/۹	٪۰/۰	بالای میانه	
۰/۷۸۴	٪۸۹/۳	٪۵/۲	٪۵۰/۰	زیر میانه	شاخص حقوقی
		٪۳۹/۳	٪۵/۵	بالای میانه	
۰/۹۲۷	٪۹۶/۴	٪۱/۳	٪۵۱/۶	زیر میانه	شاخص اخلاقی
		٪۴۴/۸	٪۲/۳	بالای میانه	

برای تعیین میزان همسانی دو فرم در طبقه‌بندی آزمودنی‌ها از میانه استفاده شد. نتایج طبقه‌بندی دو فرم و درصد توافق دو طبقه‌بندی به همراه ضریب توافق کاپا در جدول ۴ ارائه شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، میزان توافق در نمره کل دو فرم، ۹۹/۶ درصد است و ضریب توافق کاپا نیز ۰/۹۳۲ است. برای شاخص بینشی نیز درصد توافق دو فرم، ۹۹ درصد و ضریب توافق کاپا برای این شاخص ۰/۹۷۹ بوده است. برای شاخص حقوقی، میزان توافق مربوط به دو فرم، ۸۹/۳ درصد و ضریب

توافق کاپا برای این شاخص ۰/۷۸۴ می‌باشد. دو فرم در شاخص اخلاقی، ۹۶/۴ درصد توافق داشته و ضریب توافق کاپا نیز برای این شاخص ۰/۹۲۷ است؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که فرم کوتاه به اندازه فرم اولیه روایی دارد و می‌توان از این فرم به جای فرم اولیه استفاده کرد.

درنهایت، فرم کوتاه شده پرسشنامه کارآمدی خانواده دارای شصت سؤال خواهد بود که بعد بینشی آن دارای بیست سؤال، بعد حقوقی دارای چهارده سؤال و بعد اخلاقی دارای ۲۶ سؤال است. پرسشنامه نهایی در پیوست ارائه شده است. سؤالات بعد بینشی عبارتند از سؤالات ۱، ۳، ۶، ۷، ۸، ۱۰، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۳۳، ۳۴، ۳۷، ۳۹، ۴۲، ۴۴، ۴۵، ۵۶ و ۶۰؛ سؤالات بعد حقوقی عبارتند از سؤالات ۱۲، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۱، ۳۲، ۳۵، ۳۸، ۴۱، ۵۰، ۵۲، ۵۳، ۵۷ و ۵۸ و سؤالات بعد اخلاقی عبارتند از سؤالات ۲، ۴، ۵، ۹، ۱۱، ۱۴، ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۹، ۳۰، ۳۶، ۴۰، ۴۳، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۱، ۵۴، ۵۵ و ۵۹. شیوه نمره‌گذاری گزینه‌های پرسشنامه بدین شرح است: «بسیار زیاد: ۳»، «زیاد: ۲» و «کم یا بسیار کم: ۱». نمره هر شاخص را می‌توان با جمع کردن نمرات مربوط به سؤالات آن شاخص به دست آورد. نمره کل کارآمدی خانواده نیز حاصل جمع همه نمرات پرسشنامه است. در پرسشنامه نهایی سؤالات ۳۶ و ۴۱ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر هنجاریابی مجدد پرسشنامه کارآمدی خانواده در بین دانشجویان و طلاب متأهل بود. یافته‌های تحقیق نشان داد که نوزده سؤال از این پرسشنامه، دارای ضریب تشخیص و میزان آگاهی مناسبی نیستند و بهتر است این سؤالات یا اصلاح و یا حذف شوند. سؤالات مذکور عبارتند از سؤالات ۵، ۸، ۱۳، ۱۵، ۲۰، ۲۳، ۲۴، ۲۹، ۳۵، ۴۰، ۴۲، ۴۳، ۴۶، ۵۰، ۵۱، ۵۸، ۶۳، ۷۰ و ۷۷. بدین ترتیب از شاخص بینشی، چهار سؤال، از شاخص حقوقی، شش سؤال و از شاخص اخلاقی نیز نه سؤال نامناسب تشخیص داده شد.

دلیل نامناسب تشخیص داده شدن این سؤالات می‌تواند سه عامل باشد: (۱) برخی از سؤالات به گونه‌ای طراحی شده‌اند که طبیعتاً بیشتر پاسخگویان، گزینه‌های خاصی را انتخاب می‌کنند و این امر ریشه در فرهنگ مردم ایران دارد، مانند سؤال ۲۰: «فرزند نام

را با نام‌های نیکوی اسلامی نامگذاری کرده‌ام». (۲) در برخی از سؤالات یا از دو موضوع پرسش شده و یا اینکه با مفروض قرار دادن یک موضوع، از موضوع دیگری سؤال شده است که مفروض بودن موضوع اول، همیشه درست نیست، مانند سؤال ۲۴: «عمل نکردنم به وعده‌ها، سبب از بین رفتن اعتماد بین اعضای خانواده شده است». در این سؤال، عمل نکردن پاسخگو به وعده‌ها، مفروض است، در حالی که ممکن است پاسخگو همیشه به وعده‌های خود در برابر خانواده عمل می‌کند. (۳) در برخی از سؤال‌ها فرض شده که یک ویژگی نشانگر ناکارآمدی خانواده است، درحالی‌که شرایط زندگی امروزی باعث ایجاد ویژگی مذکور شده است و در بسیاری از موارد به ناکارآمدی خانواده ربطی ندارد، مانند سؤال ۴۳: «تربیت اجتماعی فرزندانم را به نهادهای اجتماعی واگذار کرده‌ام». در این سؤال، فرض شده است که یک خانواده کارآمد، تربیت اجتماعی فرزند خود را به نهادهای اجتماعی واگذار نمی‌کند؛ اما شرایط زندگی آپارتمانی امروزی و عدم وجود محیط برای بازی کودکان و عدم دسترسی کودک به همسالان خود برای بازی، باعث شده است که خانواده‌ها این کمبود را از طریق کودکان‌ها و مهدهای کودک جبران کنند.

بررسی آستانه بین طبقات نیز نشان داد که برای همه سؤالات بیشتر پاسخگویان گزینه‌هایی که نشان‌دهنده کارآمدی بسیار زیاد و زیاد است، بیشتر از گزینه‌هایی که بیانگر کارآمدی کم و بسیار کم است، انتخاب کرده‌اند. در مورد برخی از سؤالات مانند سؤال‌های ۱۰ و ۱۴، هیچ‌کدام از پاسخگویان گزینه بسیار کم را انتخاب نکرده‌اند. به عبارت دیگر، می‌توان گفت گزینه‌هایی که نشان‌دهنده کارایی بسیار کم و کم است نتوانسته که پاسخگویان را از هم تفکیک کند. از این‌رو، می‌توان این گزینه‌ها را ترکیب و سؤالات را با سه گزینه «کم یا بسیار کم، زیاد و بسیار زیاد» ارائه کرد.

برای بررسی روایی کل پرسشنامه کوتاه شده و مؤلفه‌های آن، از همبستگی بین نمرات حاصل از کل مقیاس و مؤلفه‌ها در دو فرم اولیه و کوتاه شده استفاده گردید. برای کل مقیاس، همبستگی بین دو فرم، ۰/۹۹ است. در مورد شاخص بینشی همبستگی بین دو فرم ۰/۹۹۶، در ارتباط با شاخص حقوقی ۰/۹۳۶ و در مورد شاخص اخلاقی نیز همبستگی بین دو فرم ۰/۹۸۴ است؛ همچنین، برای تعیین میزان همسانی دو فرم در طبقه‌بندی آزمودنی‌ها از میانه استفاده شد. میزان توافق در نمره کل دو فرم، ۹۹/۶ درصد

است و ضریب توافق کاپا نیز $0/932$ است. برای شاخص بینشی نیز درصد توافق دو فرم، 99 درصد و ضریب توافق کاپا برای این شاخص $0/979$ است. برای شاخص حقوقی، میزان توافق مربوط به دو فرم، $89/3$ درصد و ضریب توافق کاپا برای این شاخص، $0/784$ است. دو فرم در شاخص اخلاقی، $96/4$ درصد توافق دارند و ضریب توافق کاپا نیز برای این شاخص $0/927$ است؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که فرم کوتاه به اندازه فرم اولیه روایی دارد و می‌توان از این فرم به جای فرم اولیه استفاده کرد. در این تحقیق سؤالات دارای میزان آگاهی کم، پس از تشخیص، از پرسشنامه حذف شدند؛ نویسندگان این مقاله با آگاهی از اینکه ممکن است حذف سؤالات به روایی محتوایی پرسشنامه آسیب برساند، برای اطمینان از روایی فرم کوتاه‌شده از ضریب توافق استفاده کردند؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران در تحقیقات بعدی ضمن بررسی میزان آسیب احتمالی که حذف سؤالات مذکور به روایی محتوایی پرسشنامه وارد می‌کند، نسبت به برطرف کردن اشکالات سؤالات حذف‌شده اقدام کنند؛ به گونه‌ای که پرسشنامه نهایی از نظر روایی محتوایی نیز تأیید کامل شوند. بدیهی است که این کار مستلزم هنجاریابی پرسشنامه مذکور می‌باشد.

منابع

- جدیری، جعفر (۱۳۸۷)، رابطه رضامندی زناشویی (براساس معیارهای دینی) با ثبات هیجانی در دانش‌پژوهان مؤسسه امام خمینی (و ساخت مقیاس رضامندی زناشویی براساس معیارهای دینی)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- دردشتی، احمدرضا (۱۳۹۱)، مقایسه کارآمدی خانواده والدین شاغل و خانواده پدر شاغل از نگاه پدران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- سازمان ثبت احوال کل کشور (۱۳۹۱)، نرخ ازدواج و طلاق در ایران و سایر کشورها. محزون، علی‌اکبر. مدیر کل دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی و مهاجرت سازمان ثبت احوال. <http://www.sabteahval.ir> (دسترسی در ۱۳۹۳/۰۴/۱۵).
- سالاری‌فر، محمدرضا (۱۳۸۵). خانواده در اسلام و روان‌شناسی. تهران: سمت.
- صفورایی پاریزی، محمدمهدی (۱۳۸۸)، شاخص‌های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسشنامه آن، پایان‌نامه دکتری، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- عامری، فریده؛ نوربالا، احمدعلی؛ اژه‌ای، جواد و رسول‌زاده طباطبایی، سیدکاظم (۱۳۸۲)، «بررسی تأثیر مداخلات خانواده درمانی راهبردی در اختلافات زناشویی»، فصلنامه روان‌شناسی، س ۷، ش ۲۷، ص ۲۱۸-۲۳۰.
- فلسفی‌نژاد، محمدرضا (۱۳۸۹)، مبانی نظریه پرسش - پاسخ، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- نوابی‌نژاد، شکوه (۱۳۷۸)، روان‌شناسی زن، تهران: جامعه ایرانیان.
- هوشیاری، جعفر (۱۳۹۳)، رابطه کارآمدی خانواده با بهزیستی روان‌شناختی و معنوی در دانشجویان و طلاب متأهل دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه شهر قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه.

Bandura, Albert, Gian Vittorio Caprara, & Claudio Barbaranelli, Camillo Regalia & Eugenia Scabini (2011), Impact of Family efficacy Beliefs on Quality of Family Functioning and Satisfaction with Family Life, *Applied Psychology: An International Review*, 60 (3), 421-448.

- Cattell, R. B. (1966), The screen test for the number of factors, *Multivariate behavioral Research*, 1, 245–267.
- Cattell, R. B. (1978), *The scientific use of factor analysis*, New York: Plenum.
- Du Toit, M. (2003), IRT from SSI: BILOG-MG, MULTILOG, PARSCALE, TESTFACT. Lincolnwood IL: Scientific Software International.
- Embretson, S. E. (1996), The new rules of measurement, *Psychological Assessment*, 8, 341–349.
- Hambleton, R. K., & Swaminathan, H. (1985), *Item response theory: Principles and applications*, Boston: Kluwer-Nijhoff.
- Krista, M. (2011), The Physical and Psychological Well-Being of Immigrant Children. *The Future of Children*, Volume 21, Number 1, Spring, pp.195-218.
- Loehlin, J. C. (1987), *Latent variable models*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lord, F. M., (1980), *Applications of item response theory to practical testing problems*, Hillsdale, NJ: Earlbaum.
- Masters, G. N. (1982), A Rasch model for partial credit scoring, *Psychometrika*, 47, 149–174.
- Samejima, F. (1969), Estimation of latent ability using a response pattern of graded scores, *Psychometric Monography*, 34.
- Samejima, F. (1997), Graded response model, In W. van der Linden & R. K. Hambleton (Eds.), *Handbook of modern item response theory* (pp. 85–100), New York: Springer.
- Thissen, D., & Steinberg, L. (1986), A taxonomy of item response models, *Psychometrika*, 51(4), 567–577.
- Wainer, H., Dorans, N. J., Flaugher, R. et al. (1990), *Computerized adaptive testing: A primer*, Hillsdale NJ: LawrenceEarlbaum Associates.